

Zánik knížecího dvorce na Budči

The demise of the ducal curtis at Budeč

Andrea Bartošková

Článek je metodickým příspěvkem k objasnění doby zániku knížecího dvorce na raně středověkém hradě Budči ve středních Čechách. Palisádou ohrazený areál dvorce (ca 4500 m²) v jihozápadní části akropole hradu zahrnoval rotundu sv. Petra, založenou podle písemných zpráv z 10. století knížetem Svytlahem I. (vláda 895–915). Na základě rozboru keramiky ze situací spojených se zánikovou fází ohrazení dvorce autorka stanoví dobu zániku palisády, resp. dvorce, a zařazuje ji do historických okolností známých z dalších pramenů.

raný středověk – Čechy – hrad – Budeč – dvorec – keramika – datování

This article is a methodological contribution to the clarification of the period involving the demise of the ducal curtis at the Early Medieval stronghold at Budeč in Central Bohemia. The grounds of the curtis that featured a palisade enclosure (ca 4500 m²) also included the Rotunda of St. Peter in the south western part of the stronghold acropolis, which was founded by Duke Svytlah I (ruled 895–915) according to written records from the 10th century. Based on an analysis of pottery from the situations linked to the phase of the demise of the enclosed curtis, the author determines the period of the demise of the palisade enclosure, or the curtis, and places it into historical contexts known from other sources.

Early Medieval period – Bohemia – stronghold – Budeč – curtis – pottery – dating

1. Úvod

Existence opevněných sídel (dvorců) nejstarší přemyslovské elity včetně knížat v areálech raně středověkých hradů je doložena jednak zmínkami v písemných pramenech a jednak díky archeologickému výzkumu. Z historických záznamů obsažených v svatováclavských legendách jsme informováni o dvorcích na Tetíně, sídle vdovy po Bořivojovi I. kněžny Ludmily, a dvorcích (případně dvorcích) ve Staré Boleslavi, sídle tehdy ještě nevládnoucího Přemyslovce Boleslava I. (k písemným zmínkám podrobně *Sláma 1986*, 19–20). Žádný ze jmenovaných se však zatím nepodařilo zachytit archeologicky. Archeologickým výzkumem byl zjištěn pouze opevněný dvorec na Budči, nicméně jeho existence v době vlády knížete Vratislava I. nepřimo vyplývá i z písemných pramenů. Svatováclavské legendy totiž zpravují o zdejším pobytu knížecího syna Václava, kterého poslal na Budeč jeho otec Vratislav I. (vláda 915–921), aby si zde u kněze zvaného Učený (*Ucino*) osvojil základy latinského jazyka.¹ Při výběru místa pro Václavovu výuku byl nepochybně brán zřetel na skutečnost, že na Budči působí kněz známý svou učeností, zároveň však je nutné zde předpokládat sídlo (knížecí dvorec), jež by zabezpečilo pobyt knížecího syna. Budoucí kníže Václav

¹ O Václavově výuce na Budči se zmiňuje *První stsl. legenda*, 14–15, 21, 37; *Crescente fide*, c. 1, 183; *Gumpold*, c. 4, 149; *Druhá stsl. legenda*, 90; *Legenda Christiani*, c. 3, 29.

Obr. 1. Letecký pohled na budečskou akropoli od JZ – v popředí rotunda sv. Petra a Pavla, východně od ní maketa půdorysu kostela Panny Marie. Foto M. Gajda.

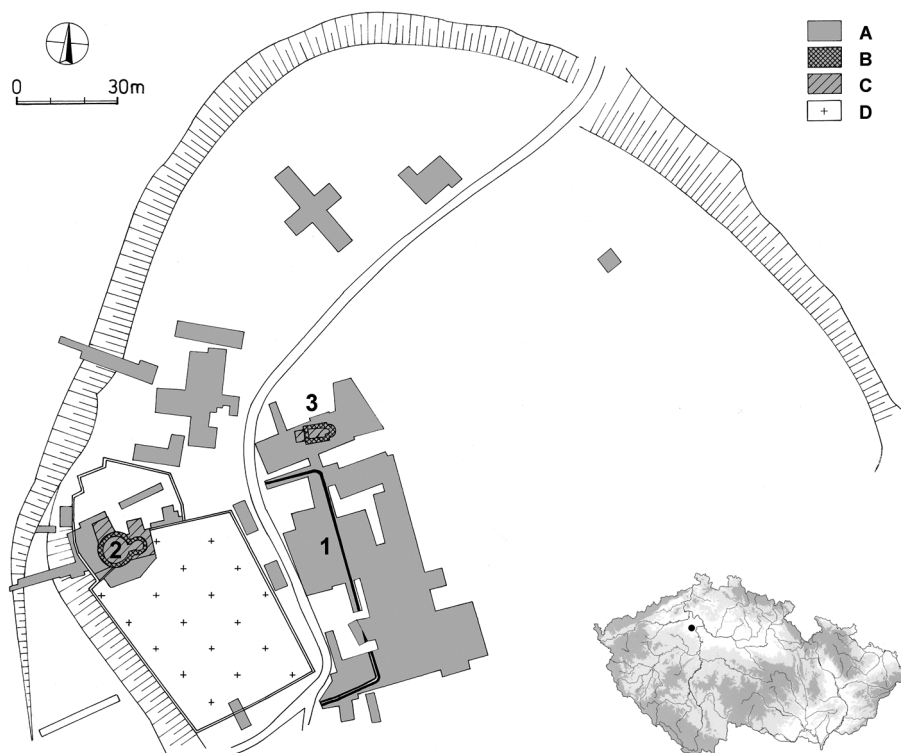
Fig. 1. Aerial view of Budeč acropolis from south west – in the foreground: the Rotunda of St. Peter and Paul, to the east the reconstruction of the floor plan of the Church of the Virgin Mary.

získal základy vzdělanosti nejspíše u zdejšího kostela sv. Petra, založeného podle písemných zpráv jeho strýcem knížetem Spytihněvem I. (vláda 895–915).² Kostel stál uvnitř dvorce ohrazeného palisádou, zachyceného v jihozápadní části budečské akropole archeologickým výzkumem.

2. Archeologický výzkum knížecího dvorce na akropoli budečského hradiště

V rámci systematického archeologického výzkumu raně středověkého hradiště Budeč (1972–1990), zaměřeného v letech 1972–1986 pod vedením Z. Váni a M. Šolla na velkoplošný odkryv vnitřního areálu (akropole), zejména jeho západní poloviny, kde se nacházejí oba budečské kostely (stojící rotunda sv. Petra a Pavla a v základech dochovaný kostel Panny Marie – obr. 1), byly objeveny výrazné pozůstatky palisádové ohrady, která v jihozápadní

² O založení kostela sv. Petra knížetem Spytihněvem I. se zmiňuje legenda *Crescente fide*, c. 1, 183; *Gumpold*, c. 2, 148; *Druhá stsl. legenda*, 89. Žádná z těchto legend však neuvádí polohu kostela. Teprve *Legenda Christiani* (c. 3, 29), jež je jakýmsi shrnutím všech svatováclavských legend napsaných do konce 10. stol., lokalizuje kostel sv. Petra na Budeč.

Obr. 2. Budeč – akropole. Situační plán archeologicky zkoumané plochy s vyznačením průběhu zachyceného palisádového žlábků a polohy kostelů. 1 – palisádový žlábek; 2 – kostel sv. Petra; 3 – kostel P. Marie; A – archeologicky zkoumaná plocha; B – půdorys původního kostela; C – finální půdorys kostela; D – plocha dnešního hřbitova. Kresba obr. 2–3 J. Minářčíková.

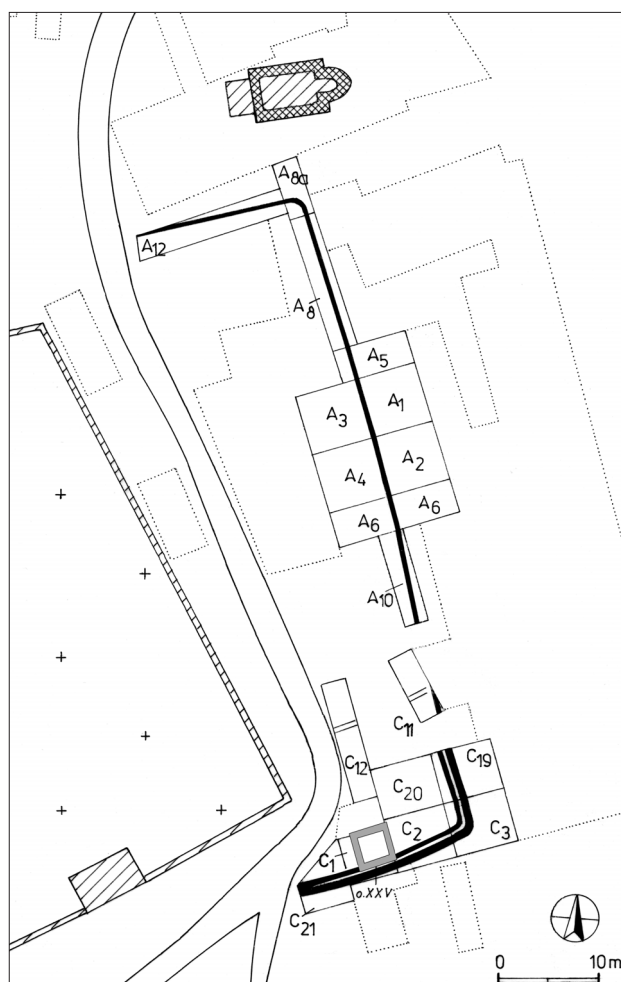
Fig. 2. Budeč – acropolis. Layout of archeologically examined areas with marked trench remaining from the palisade, and position of the churches. 1 – trench remaining from the palisade; 2 – Church of St. Peter; 3 – Church of the Virgin Mary; A – archaeologically examined area; B – floor plan of previous church; C – final floor plan of church; D – area of today's cemetery.

části akropole vymezovala přibližně půlhektarový prostor interpretovaný jako knížecí dvorec. Interpretace dvorce jako knížecího sídla vychází ze zjištění, že palisádou ohrazený prostor zahrnoval knížetem Svytlahem vybudovanou rotundu sv. Petra (Váňa 1995, 69). Rotunda a přilehlé pohřebiště, na němž se podle velkomoravského a povelkomoravského charakteru hrobových nálezů pohřbívalo v průběhu 1. pol. 10. stol., se nacházely v jeho severozápadním koutu. Většina plochy knížecího dvorce, jejíž odkryv mohl poskytnout řadu podstatných informací o charakteru zástavby tohoto útvaru, zůstává skryta pod novodobým hřbitovem, na němž se v jižním a jihovýchodním sousedství rotundy sv. Petra a Pavla³ začalo pohřbívat ve 30. letech 19. stol. a pohřbívá se dodnes (obr. 1). Archeologickému výzkumu zůstala přístupná pouze jeho východní část (obr. 2), která představuje přibližně třetinu z celkové plochy dvorce a kromě náznaku jeho vnitřního členění v podobě palisá-

³ První zmínka o rozšíření původního patrocinia sv. Petra o sv. Pavla se váže k r. 1541 (*Hájek z Libočan*, s. 2).

Obr. 3. Budeč – akropole.
Průběh palisádového žlábků
v rámci planograficky vymezených
sektorů.

Fig. 3. Budeč – acropolis.
The course of the trench remaining
from the palisade within the
heliographically defined sectors.

dového žlábků (*obr. 3*) se vyznačuje překvapivě skromnými pozůstatky osídlení. Společně se dvěma (nejistě datovanými) kulemi objekty (*Váňa 1995*, *obr. 48, 49*), jednou polozemnicí (*obj. II – Váňa 1995*, *obr. 45*) a nadzemní stavbou vymezenou žlábků (*obj. V – Váňa 1995*, *obr. 78*) zde bylo nalezeno jen několik sídlištních jam a pec. Některé z objektů mohou navíc pocházet až z doby po zániku knížecího dvorce, jehož palisádové ohrazení odhalily výzkumy *Z. Váni (1995, 69–71)* i *M. Šolla (1991, 237)*.

Pozůstatkem palisádového opevnění knížecího dvorce je výrazný žlabovitý útvar (*obr. 4*) se svislými, místy sešikmenými stěnami a rovným dnem (*horní š. 60–100 cm, š. dna 25–50 cm, hl. 40–90 cm*); výplň tvořila humusová hlína promíšená jílem a kameny (*Váňa 1995, 69–71*). Palisádový žlábek nebyl zachycen v celém svém průběhu. Postupně (v letech 1976–1978, 1980, 1982) zachycený průběh žlábků vymežil celkovou délku východní strany palisádové ohrady (d. 66 m), probíhající ve směru S–J (sektor A8a, A8, A5, rozhraní sektoru A1 a A3, rozhraní sektoru A2 a A4, sektor A6, A10, C11, C19, C3), její severovýchodní

Obr. 4. Budeč. Průběh zdvojeného palisádového žlábků v jižní části akropole. Pohled od V (č. neg. 86726).

Fig. 4. Fig. 4. Budeč. Outline of the double palisade ditch in the southern part of the acropolis. View from the east.

(sektor A8a) a jihovýchodní roh (sektor C3) a západní směr návazného pokračování její zčásti zachycené severní (d. úseku 14 m – sektor A8a, A12) a jižní strany (d. úseku 19 m – sektor C3, C2, C1, C21) – obr. 3. Palisádový žlábek vymezející východní stranu dvorce se na severu pravouhle zalamoval k západu v blízkosti severněji situovaného kostela P. Marie (zachovaného v základech), odkud směřoval k rotundě sv. Petra a Pavla. Na jihu se pravouhle zalamoval k západu až na samém okraji hradiště, kde pravděpodobně v důsledku exponované polohy byla palisáda zdvojena (vnější žlábek: š. 50–80 cm, hl. 50–80 cm; vnitřní žlábek: š. 30–50 cm, hl. 30–35 cm). Protože severní a jižní strana palisádového ohrazení byla zachycena jen zčásti, pokračování palisády západním směrem je rekonstrukcí (obr. 5). Podle ní palisádové ohrazení vymezovalo přibližně čtvercový prostor o výměře ca 4500 m², který zahrnoval v severozápadním koutu stojící rotundu sv. Petra s přílehlým pohřebištěm, přičemž západní stranu ohrazení tvořila s největší pravděpodobností vlastní hradba akropole. Příčný palisádový žlábek, zachycený v sektoru C11 a C12 (š. žlábků 35–40 cm a 45–50 cm, hl. 30–40 cm a 70–80 cm; Váňa 1995, 70–71, obr. 51) a probíhající paralelně (15 m severněji) s jižním ohraničením dvorce, naznačuje jeho vnitřní členění (obr. 3).

S ohledem na skutečnost, že v severozápadním koutu ohrazeného prostoru stála rotunda sv. Petra, založená podle písemných zpráv knížetem Spytihněvem I., interpretujeme palisádou opevněný areál jako knížecí dvorec, o jehož vznik se pravděpodobně na přelomu 9. a 10. stol. zasloužil právě zakladatel svatopetrské rotundy. Archeologické datování výstavby palisádového ohrazení nedisponuje žádnou pevnou oporou. Z dokumentace vyplývá jen to, že palisáda nenarušila starší sídlištní objekty.

3. Datování zániku knížecího dvorce

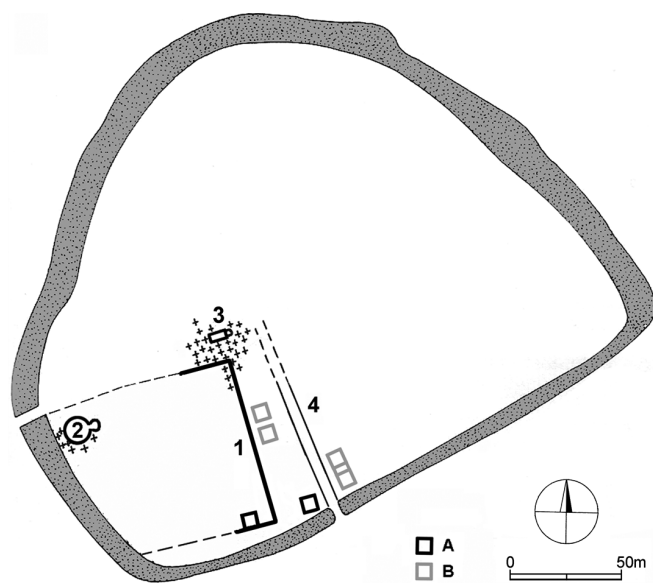
3.1. Opory pro archeologické datování

Pro datování zániku knížecího dvorce, resp. zániku jeho palisádového ohrazení, představuje zatím jedinou pevnější oporu stratigrafická situace v místě archeologicky zachyceného severního ohraničení knížecího areálu, kde výplň žlábků po zaniklé palisádě překrýval společně se stratigraficky ještě starším pohřbem hrob 234 (*Váňa 1995*, 70), jenž obsahoval minci z období knížecí vlády Vratislava II. (1061–1085; *Bartošková – Sláma 1997*, 150). Na základě tohoto hrobu, jenž byl součástí pohřebiště okolo kostela P. Marie, postaveného podle archeologických zjištění kolem poloviny 10. stol. nebo v jeho 2. polovině (*Guth 1934*, 769; *Šolle 1991*, 237; *Bartošková – Štefan 2006*, 736), můžeme soudit, že nejpozději okolo poloviny 11. stol. palisádové ohrazení knížecího dvorce již neexistovalo. K zániku dvorce však mohlo dojít již dříve – v 1. pol. 11. stol., stejně tak již okolo poloviny 10. stol., kdy v důsledku závažných okolností přestali obyvatelé knížecího dvorce u rotundy pohřbívat a prostor hřbitova překryla 2. fáze opevnění akropole (*Bartošková 2003*, 213, obr. 33; *2004*, 782–783).

Kromě výše uvedené náleзовé situace je oporou pro rámcové datování zániku palisádového ohrazení dvorce také stratigrafická situace v místě jeho jižního uzávěru, kde zdvojený palisádový žlábek byl překryt pozůstatky sídlištní zástavby, zachované ve formě torz jílových podlah a více či méně destruovaných kamenných podezdívek nadzemních staveb, z nichž nejlépe dochovaná je kamenná dispozice objektu XXV (*obr. 3; Váňa 1995*, 119, obr. 70, 78). Na otázku, kdy tento sídlištní komplex v jižní části akropole překryl zaniklé palisádové ohrazení knížecího dvorce, dává přibližnou odpověď keramika získaná z uloženin pod pozůstatky sídlištní zástavby bezprostředně nad výplní zdvojeného palisádového žlábků. Komparace s keramickým souborem, jenž byl získán z výplně v celé délce archeologicky zachyceného průběhu palisádového žlábků, pak může ozřejmit dobu zániku palisádového ohrazení dvorce.

3.2. Analýza keramiky z výplně palisádového žlábků a z jeho bezprostředního nadloží

Z výplně palisádového žlábků, postupně odkrývaného v letech 1976–1978, 1980, 1982 na rozhraní sektoru A1/A3, A2/A4, v sektoru A5, A6, A8, A8a, A10, A12, C11 (jednoduchý žlábek) a v sektoru C1-3, C19, C21 (dvojitý žlábek), pochází kromě dvou fragmentů železných předmětů (č. př. 192/80 a 330/80) a pazourkového nožíku (č. př. 76/82) celkem 634 keramických fragmentů, z nichž 29 je pravěkých. Keramický soubor 605 raně středověkých střepů obsahuje 56 okrajů, 211 zdobených fragmentů z výdutě nádob (60 % zdobených hřebem, 40 % jednohrotým rydlem) a 338 nezdobených zlomků, z nichž 48 je ze dna nádob. S ohledem na skutečnost, že pro chronologické třídění středočeské raně středověké keramiky je určující profilace okraje, prezentují keramiku z výplně palisádového žlábků prostřednictvím všech nalezených fragmentů okrajů nádob – bez 2 malých úlomků jde o 54 okrajů, přičemž každý z nich pochází z jiné nádoby (*obr. 6–7*). Stejným způsobem je prezentována i keramika z uloženin překrývajících v jižní části akropole (v sektoru C1-3, C21) pod spodní úrovní kamenných pozůstatků sídlištní zástavby (zejména obj. XXV) výplň zdvojeného palisádového žlábků – bez 2 malých úlomků jde o 31 okrajů, z nichž každý reprezentuje jinou nádobu (*obr. 8*). Na základě kvantifikace a komparace zastoupených typů a variant

Obr. 5. Schéma budečské akropole s vyznačením rozsahu knížecího dvorce (1), polohy kostelů včetně přílehlých pohřebišť (2 – rotunda sv. Petra; 3 – kostel P. Marie) a výrazných sídlištních staveb (4 – oblázky dlážděná komunikace; A – stavby na kamenných podezdívkách; B – srubové stavby).

Fig. 5. Diagram of the Budeč acropolis with defined area of the ducal curtis (1), the position of the churches, including adjacent burial grounds (2 – Rotunda of St. Peter; 3 – the Church of the Virgin Mary) and noticeable settlement structures (4 – pebble-lined road; A – structures on stone foundations; B – log structures).

okrajů z výplně žlábků a z jeho bezprostředního nadloží bude možné vyslovit se k archeologickému datování zániku palisádového ohrazení knížecího dvorce.

V rámci okrajů pocházejících z výplně palisádového žlábků a z jeho bezprostředního nadloží bylo vypracováno následující typologické třídění (vychází z rozdílů v celkové profilaci okraje, přičemž si všímá formování jeho rozevření a ukončení):

- A – jednoduché okraje (šikmo rozevřené, s rovnou či konvexní, tj. vypouklou vnitřní linií a s ní víceméně souběžnou vnější linií okraje) ukončené:
 - a – zaoblením
 - b – kuželovitě nebo válcovitě seříznutou ploškou, která je rovná nebo prožlabená
 - c – lištou (rovnou, zaoblenou, nebo prožlabenou) vytvořenou (více či méně výrazným) vytažením dolní, či horní, nejčastěji dolní a horní hrany okraje
- B – kalichovitě profilované okraje (vnitřní i vnější linie okraje včetně hrdla je esovitá):
 - a – s téměř souběžnou vnitřní a vnější linií způsobující víceméně konstantní sílu okraje a hrdla
 - b – se zesíleným okrajem vůči tenčímu hrdlu a většinou se zbytnělým podhrdlím
- C – okraje s okružím (při konkávní, tj. projmuté, případně rovné vnitřní linii okraje je vnější linie profilovaná do různě tvarovaného okruží, přičemž propojení s vnitřní linií tvoří rovná či zaoblená ploška)
- D – archaicky zduřelé okraje
- E – typově nezařazené okraje

Jednoduché okraje (A) jsou spolu s hřebenovou výzdobou typickým morfologickým znakem středohradištní keramiky. Zatímco pro starší fázi jejího vývoje (1. pol. 9. stol. s přesahem do jeho 2. poloviny) jsou příznačné okraje ukončené zaoblením (Aa) a rovně seříznutou ploškou (Ab), která postupem času začala být i prožlabená, v mladší fázi (rámcově

poslední čtvrtina 9. – 1. pol. 10. stol.) přistupují okraje ukončené (vytažením dolní nebo horní, nejčastěji dolní a horní hrany okraje) lištou (Ac). Zároveň je třeba zmínit, že okraje nádob starší fáze středohradištního období (Aa, Ab) doprovází výlučně hřebenová výzdoba (mnohdy neuměle provedená – nepravidelné, jakoby pomalu hřebenem vytvářené vodorovné pásy, vlnice i vpichy). Jednoduché okraje mladší fáze středohradištního období (Ab, Ac) začíná vedle hřebenové výzdoby, která se již vyznačuje svižně rytou hřebenovou vlnicí a pravidelnými hřebenovými pásy, provázet dekor jednoduchých vlnic a vodorovných rýh (většinou ve vzájemné kombinaci) aplikovaných jednohrotým, případně dvouhrotým rydlem. Po technologické stránce se keramika s jednoduchými okraji vyznačuje značnou variabilitou keramické hmoty, včetně úpravy povrchu.

Společný výskyt všech tří variant jednoduchého typu okraje (Aa, Ab, Ac) v provázání s hřebenovou a (ojedinele) jednohrotým či dvouhrotým rydlem aplikovanou výzdobou zaznamenáváme na Pražském hradě v stratigrafických situacích, k nimž se vážou dendrodata získaná na severním svahu ostrožny (v prostoru tzv. slévárenského dvora) z dřevěné výztuže terénní deprese překryté tělesem nejstarší dřevohliněné hradby. Nejmladší datovaná dřeva z dřevěné pravoúhlé konstrukce pod hradbou spadají do intervalu nejdříve 908, nejpozději 917, čímž poskytují termín *post quem* pro vznik nejstarší dřevohliněné hradby Pražského hradu, a zároveň termín *ante quem* pro uzavření výplně terénní deprese pod hradbou (Boháčová 2001, 273–278). Výplň deprese pod nejstarší dřevohliněnou hradbou reprezentuje keramika označená jako keramický horizont PH A1 (Boháčová 2001, 264, obr. 46–48), keramika z tělesa nejstarší hradby je označena jako keramický horizont PH B0 (Boháčová 2001, 264, obr. 50A–C). V obou stratigrafických polohách je zastoupena pouze středohradištní keramika jednoduchých okrajů.⁴ Zatímco však v PH A1 se při sporadickém výskytu zaobleně ukončených okrajů (Aa) nacházejí zejména formy s rovně seříznutou, případně prožlabenou ploškou (Ab) a jen ojedinele formy ukončené nepříliš výrazným vytažením většinou dolní hrany okraje úzkou lištou (Ac), v PH B0 k těmto okrajům přistupují v rámci typu Ac tvary s výrazným vytažením většinou horní hrany okraje. V obou keramických horizontech zcela převládá hřebenová výzdoba, v obou se však ojedinele objevuje i výzdoba provedená jedno- či dvouhrotým rydlem.

Na Budči byla nejstarší varianta jednoduchého typu okraje (Aa) zaznamenána jen na akropoli, kde se vyskytovala spolu s variantou okraje Ab ve stratigraficky nejstarší vrstvě (tmavá hutná hlína), která obsahovala i starobyloou ostruhu s háčky a v západní části akropole (v prostoru tzv. malého sadu) překrývala při úpatí vnitřního valu písčité podloží (Bartošková 1996, obr. 5–6; 1997a, 42–44, obr. 4–5). Okraje ukončené výrazným vytažením horní a dolní hrany různě tvarovanou lištou (Ac) se zde vyskytují až ve druhé vrstvě (popelovitá hlína) nad podloží, kde se s nimi vedle starších okrajů Ab začínají ojedinele objevovat i archaické formy kalichovitě profilovaných okrajů (Ba – tenkostěnné vysoké varianty, Bb – s nízkým okrajem; Bartošková 1996, obr. 7; 1997a, obr. 6). Na rozdíl od akropole byly na budečském předhradí registrovány jen jednoduché okraje varianty Ab a Ac. Na základě výzkumu v západní části předhradí, v poloze Na kašně, stratigraficky souvisejí s výstavbou 1. fáze vnějšího opevnění (Bartošková 2010a, 263, obr. 21B) a s následnou nejstarší sídlištní zástavbou (1. sídlištní horizont – jílových a písčitých podlah nadzemních objektů s vertikální dřevěnou konstrukcí), kde spolu s nimi a s vysokoobloukovou ostruhou ve tvaru U, rámcově datovanou do poslední čtvrtiny 9. – 1. pol. 10. stol., se vyskytovaly i límcovitě profilované okraje (Bartošková 1997b), které však ve výplni palisádového žlábků knížecího dvorce na budečské akropoli nemají žádného zástupce. Nicméně pro jedno-

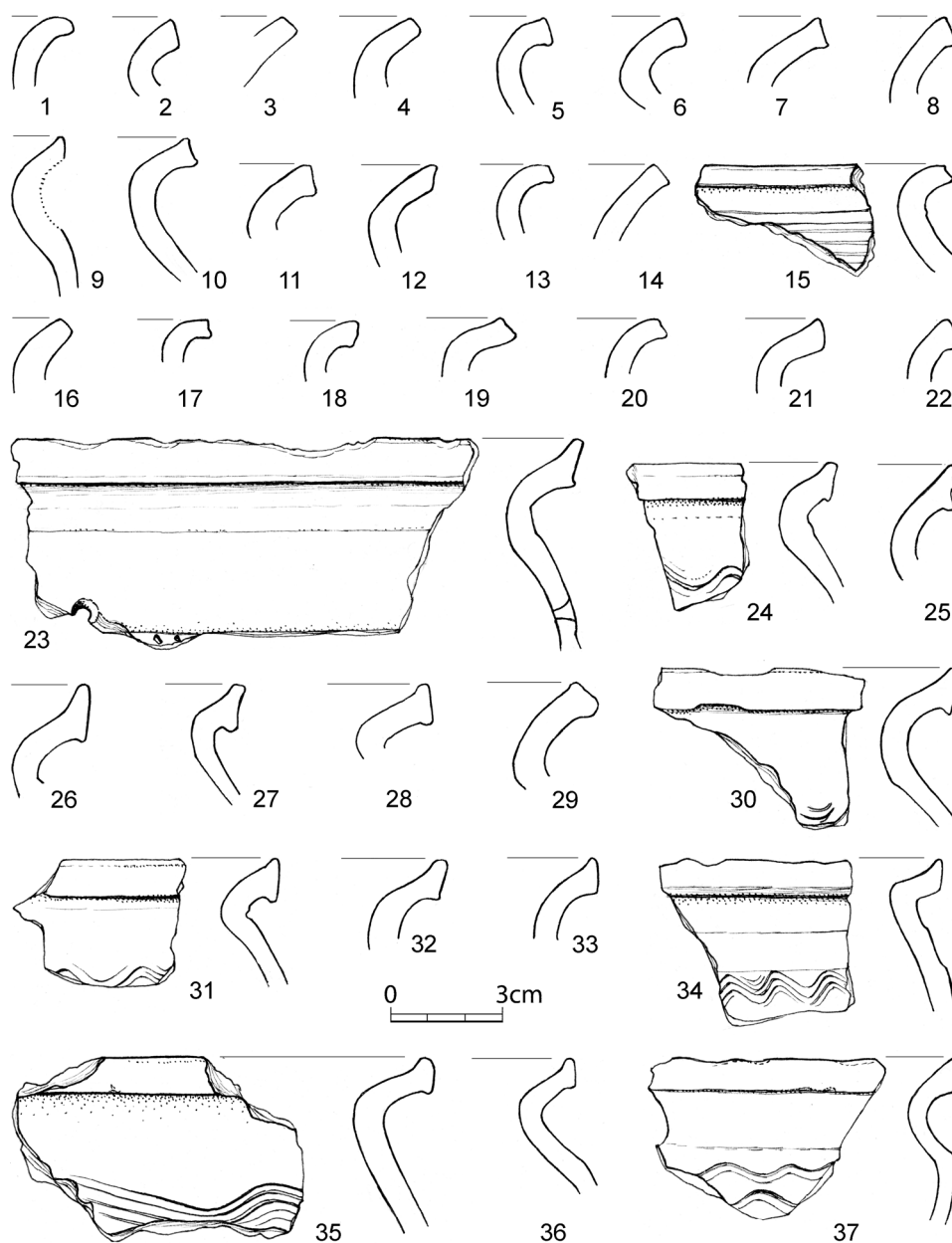
⁴ Výjimku tvoří pouze jeden okraj v keramickém horizontu PH B0 s náběhem na límcovitou profilaci (viz Boháčová 2001, obr. 50B: 16).

duché okraje Ab a Ac, které ve výplni palisádového žlábků dvorce tvoří (včetně jednoho okraje Aa) naprostou většinu (68 %) a v poloze Na kašně reprezentují společně s límcovitými okraji keramickou náplň 1. sídlištního horizontu, je chronologickou oporou právě časové ukotvení límcovitě profilovaných okrajů. K němu významně přispěla již zmíněná stratigrafická situace ve spojení s dendrodaty z Pražského hradu. Horizont keramiky provázené límcovitými okraji (PH B1) byl tu zachycen na jižním svahu ostrožny (pod oktogonální kaplí), ve vrstvě nasedající na tyl nejstarší dřevohliněné hradby (*Boháčová 2001*, 264, obr. 51). Podle interpretace I. Boháčové jde o sídlištní vrstvu, která se uložila po vybudování nejstarší hradby (výstavba po nebo v rámci intervalu let 908–917). S touto vrstvou autorka spojuje i nástup keramiky límcovitě profilovaných okrajů, neboť v tělese nejstarší hradby nebyla keramika tohoto typu okraje evidována (*Boháčová – Herichová 2008*, 264). Horizont keramiky doprovázený límcovitě profilovanými okraji lze rámcově datovat do 1. třetiny 10. stol., ovšem s tím, že některé z jeho reprezentantů s jednoduchými okraji (Ab, Ac) nastupují již v 9. stol. a zejména vývojově pokročilé formy varianty Ac (s výrazným vytažením obou či jedné z hran okraje) pokračují dále do 2. třetiny 10. stol., kdy jejich vývoj postupně ukončuje standardizovaná výroba morfologicky i technologicky unifiko- vané keramiky kalichovitě profilovaných okrajů.

Ve výplni palisádového žlábků knížecího dvorce na budečské akropoli bylo z celkového počtu 54 okrajů nádob zaznamenáno 37 jednoduchých okrajů (68 %) – z nich 1 je varianty Aa (*obr. 6: 1*), 12 varianty Ab (*obr. 6: 2–4, 9, 12–20*) a v rámci zbývajících okrajů varianty Ac se 15 vyznačuje výrazným vytažením většinou horní a dolní hrany okraje (*obr. 6: 23–37*).

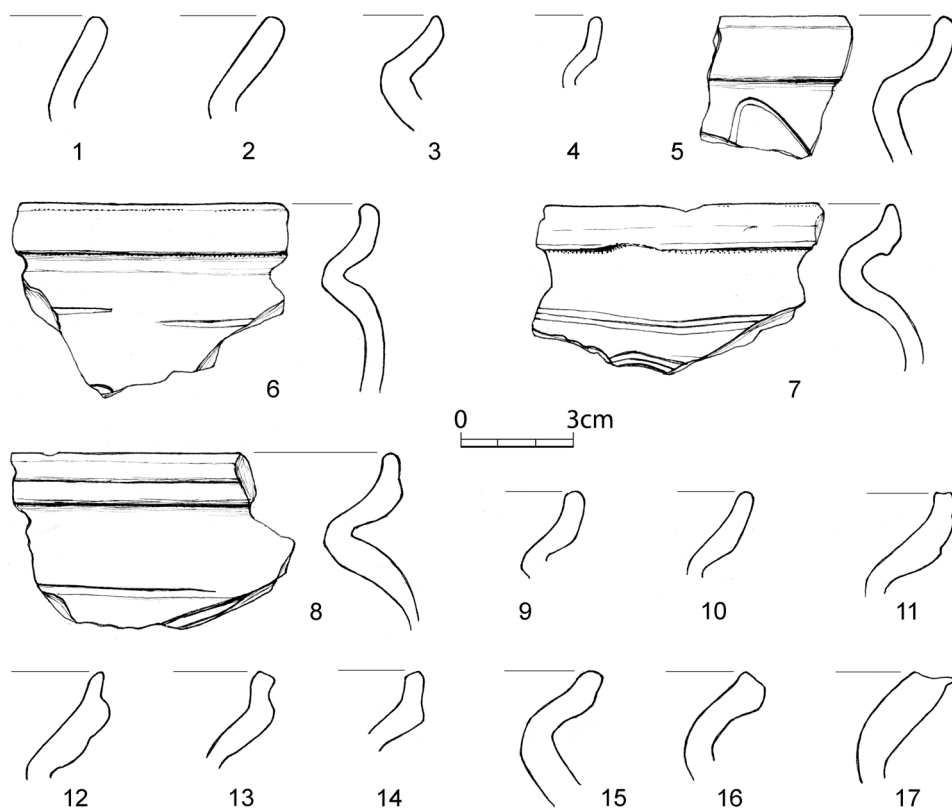
Ve vrstvě překrývající v jižní části akropole pod spodní úrovní kamenných pozůstatků sídlištní zástavby bezprostředně výplň zdvojeného palisádového žlábků bylo z celkového počtu 31 okrajů nádob zaznamenáno 14 jednoduchých okrajů (45 %) – z nich 2 jsou varianty Ab (*obr. 8: 1–2*) a v rámci zbývajících dvanácti okrajů varianty Ac se 2 vyznačují výrazným vytažením horní a dolní hrany okraje (*obr. 8: 6, 8*).

Kalichovitě profilované okraje (B) jsou charakteristickým morfologickým znakem technologicky již unifikované keramiky šedé řady, vyznačující se kromě šedé barvy a dobrého vypálení silnou příměsí písčitého ostřiva v keramické hmotě, což vytváří zdání krupovitého povrchu střepu. Mezi keramikou kalichovitě profilovaných okrajů rozlišujeme archaické a klasické formy. Archaické formy představují stejnoměrně silné, zejména vysoké tenkostěnné okraje (Ba), k nimž přistupují nízké kalichovitě profilované okraje, které většinou bývají zesílené vůči tenčímu hrdlu (Bb), a kalichovité okraje s prožlabeně formovanou vnější stranou (Bb), přičemž pro všechny tři varianty archaických kalichovitých okrajů je příznačná ještě častá hřebenová výzdoba na výduti nádob. Klasické formy se vyznačují vyšším zesíleným kalichovitým okrajem (s různě formovanou vnější stranou) a většinou zbytnělým podhrdlím vůči slabšímu „krčku“ (Bb) a výzdobou (nejčastěji různé kombinace jednoduchých vlnic a vodorovných rýh) provedenou již jen výhradně jednohrotým rydlem, přičemž za chronologicky pokročilý výzdobný prvek jsou považovány nehtovité vrypy. Keramika kalichovitých okrajů nastupuje podle stratigrafických poznatků z výzkumu Pražského hradu a Budče po době oběhu keramiky límcovitých okrajů. S jejím nástupem, představujícím výraznou proměnu raně středověké keramiky, je spojován předěl mezi středohradištním a mladohradištním obdobím (naposledy *Boháčová 2008*, 115; *v tisku*). Ten byl tradičně kladen k r. 950, v současné době je na základě stratigrafických zjištění na Pražském hradě a ve Staré Boleslavi v propojení s daty absolutní chronologie kladen

Obr. 6. Budeč – akropole. Okraje nádob z výplně palisádového žlábků coby reliktu zaniklého ohrazení knížecího dvorce. Sektor A12: 1, 28 (př. č. 158/78); A8: 7–10, 13, 18–21, 25–26, 29–30, 36 (př. č. 3/77, 9/77, 11/77, 81/82); A5: 22, 24, 31 (př. č. 14/77, 16/77); A3/A1: 11 (př. č. 75/82); A4/A2: 5 (př. č. 1/77); A10: 3 (př. č. 109/82); C19: 15, 35 (př. č. 277/80, 398/80); C2: 14, 17, 23, 27, 34, 37 (př. č. 207/80, 378/80); C1: 1 (př. č. 339/80); C21: 4, 6, 12, 16, 32–33 (př. č. 296/80, 336/80). Kresba obr. 5–7 L. Raslová.

Fig. 6. Budeč – acropolis. Rims of vessels from trench fill remaining from the palisade enclosure, thus the relict of the defunct enclosure of the ducal curtis.

Obr. 7. Budeč – akropole. Okraje nádob z výplně palisádového žlábků coby reliktu zaniklého ohrazení knížecího dvorce. Sektor A12: 14 (př. č. 228/78); A8: 3, 5 (př. č. 9/77, 81/82); A5: 6–7, 9–11, 15 (př. č. 14/77, 16/77); A3/A1: 2, 13 (př. č. 69/82, 75/82); A4/A2: 17 (př. č. 356/76); C11: 12 (př. č. 163/78); C19: 1, 4 (př. č. 192/80, 399/80); C2: 8, 16 (př. č. 207/80).

Fig. 7. Budeč – acropolis. Rims of vessels from trench fill remaining from the palisade enclosure, thus the relict of the defunct enclosure of the ducal curtis.

do průběhu 2. třetiny 10. století. Keramika kalichovitých okrajů byla postupně vystřídána keramikou archaicky zduřelých okrajů, jejíž nástup spadá na základě absolutně datované stratigrafické situace na akropoli Budče nejpozději do 2. pol. 11. stol. (Bartošková 1999).

K vymezení nejstarších forem kalichovitých okrajů přispěla uzavřená nálezová situace ve Staré Bole-slavi, kde ve výplni příkopu doprovázejícího dřevohliněnou hradbu (1. fáze opevnění) mezi akropolí a před-hradím a uzavřeného písčitém závalem se spolu s keramikou jednoduchých okrajů vyskytovaly vysoké, stejnoměrně silné tenkostěnné varianty kalichovitě profilovaných okrajů a ojediněle i zesílené kalichovité okraje (vůči tenčímu hrdlu) s prožlabeně formovanou vnější stranou, přičemž výzdoba byla ještě převážně hřebenová (Boháčová 2003a, obr. 30a: 18, 22, 26–32, 35–37, 39, 43–45). Obě tyto varianty archaických forem kalichovitých okrajů (včetně nízkých kalichovitě profilovaných okrajů) ve spojení s hřebenovou výzdobou na výduti nádob reprezentují i keramický soubor spojovaný se starší fází opevnění a osídlení „Hradišátka“ u Dolních Břežan, kde jsou ovšem chybně datovány do 11. stol. (Čtverák – Lutovský 1999, 414, obr. 11:1; 12: 1–2; 13:5; 14; 15: 5,7; 16: 2,5; 17: 4–5; 18: 10; 19: 2–3). V rámci keramické sekvence malostranského suburbia Pražského hradu, vypracované J. Čihákovou, představuje varianta s prožlabeně

formovanou vnější stranou okraje nejstarší stratigraficky doloženou formu kalichovitých okrajů (*Boháčová – Čiháková 1994*, 177, tab. IB: S10+14). Na Pražském hradě je nástup keramiky kalichovitých okrajů spojován s rozšířením nejstarší dřevohliněné hradby mezi vnitřním areálem a předhradím (PH B2) a na základě již zmíněných dendrochronologických dat je kladen nejdříve do přelomu 1. a 2. třetiny 10. stol. (*Boháčová 2008*, 115) – není bez zajímavosti, že v keramickém souboru z tělesa rozšířené nejstarší hradby figurují právě kalichovité okraje s prožlabeně formovanou vnější stranou (viz *Boháčová 2001*, obr. 52A: 1, 6, 8). V sídlištním souvrství nasedajícím na rozšíření nejstarší hradby, tj. na 2. fázi dřevohliněného opevnění Pražského hradu, se objevují již klasické varianty kalichovitých okrajů (*Boháčová 2001*, obr. 52B). Na rozdíl od I. Boháčové, která masový nástup kalichovitých okrajů klade do průběhu 2. třetiny 10. stol.⁵, J. Čiháková, která vychází z dendrochronologicky datované dřevěné cesty v malostranském podhradí Pražského hradu, řadí výskyt keramiky límcovitých okrajů a masový nástup kalichovitých okrajů do intervalu ca 885–930, přičemž kolem r. 930 má mít keramika kalichovitých okrajů již dominantní postavení (*Čiháková – Havrda 2008*, 208–209; nesoulad mezi datováním kalichovitých okrajů na Malé Straně a Pražském hradě se pokusil vysvětlit *Varadzin 2010*, 538).

Na Budči, resp. na budečském předhradí (v poloze Na kašně), umožnila stratigrafická situace rozlišit dva raně středověké sídlištní horizonty. V rámci 1. sídlištního horizontu (s jílovými a písčitymi úpravami podlah nadzemních objektů s vertikální dřevěnou konstrukcí stěn), spadajícího do mladší fáze středohradištního období, se spolu s vysokoobloukovou ostruhou ve tvaru U (poslední čtvrtina 9. – průběh 1. pol. 10. stol.) vyskytovaly vedle keramiky jednoduchých okrajů i zástupci límcovitých okrajů (*Bartošková 1997b*). Druhý sídlištní horizont v podobě pozůstatků kamenných podkladů nadzemních staveb, které zde stejně jako na akropoli jsou již projevem stabilního uspořádání mladohradištní sídlištní zástavby, doprovázela spolu s nízkoobloukovou parabolickou ostruhou s dlouhým vykloněným bodcem, datovanou do 2. pol. 10. stol., keramika klasických variant kalichovitých okrajů (*Bartošková 1992*, 444–445, obr. 3a–b; 10). Archaické varianty kalichovitého typu okraje byly v poloze Na kašně zjištěny (spolu s pokročilou středohradištní keramikou jednoduchých okrajů) v hradebním tělese 2. stavební fáze vnějšího opevnění, které bylo přistavěno po zániku 1. sídlištního horizontu před komorovou konstrukcí nejstarší hradby a fungovalo (s pozdějším zpevněním a zvýšením) po dobu existence 2. sídlištního horizontu (*Bartošková 2010a*, 263–264, 267, 274–275, obr. 22: 3, 10–11, 23, 28, 37).

Ve výplni palisádového žlábků knížecího dvorce na budečské akropoli bylo z celkového počtu 54 okrajů nádob zaznamenáno 13 kalichovitých okrajů (24 %). Z nich pět se vyznačuje konstantní silou okraje a hrdla (Ba) a představuje nejstarší formu kalichovitých okrajů (*obr. 7: 1–5*). Zbývajících 8 má rozličně formovaný zesílený okraj vůči slabšímu hrdlu (Bb – *obr. 7: 6–13*), avšak 3 z nich se hlásí ještě k archaickým formám kalichovitých okrajů – u 2 je zesílení hrdla vůči stejnoměrně silnému okraji téměř nezatelné (*obr. 7: 6, 9*) a 1 s nízkým okrajem je na zachovalé výdutí zdoben hřebenem (*obr. 7: 7*). Profilací okraje by k archaickým formám náležel i kalichovitý okraj s charakteristicky prožlabeně formovanou vnější stranou (*obr. 7: 8*), má však zbytněle podhrdlí vůči tenčímu „krčku“, což je považováno za znak klasických variant kalichovitých okrajů (viz *Boháčová – Čiháková 1994*, 177). Ke klasickým variantám lze přiřadit 4 kalichovité okraje (*obr. 7: 10–13*).

⁵ Vedle stratografií na Pražském hradě se autorka opírá o stratigrafickou situaci ve Staré Boleslavi, kde z deprese nad písčitym závalem zaneseného příkopu mezi akropolí a předhradím, spojené se zánikovým horizontem 1. fáze opevnění a s kontextem výstavby celokamenné hradby, byly získány vedle archaických forem i početně zastoupené klasické varianty kalichovitých okrajů (SB-B1) – viz *Boháčová 2003a*, obr. 31a–d; *2003b*, 453.

Ve vrstvě překrývající v jižní části akropole pod spodní úrovní kamenných pozůstatků sídlištní zástavby bezprostředně výplň zdvojeného palisádového žlábků bylo z celkového počtu 31 okrajů nádob zaznamenáno 12 kalichovitých okrajů (39 %). Z nich 5 se vyznačuje konstantní silou okraje a hrdla (Ba) a představuje nejstarší formu kalichovitých okrajů (*obr. 8: 15–19*). Zbývajících 7 má rozličně formovaný zesílený okraj vůči slabšímu hrdlu (Bb – *obr. 8: 20–26*), nicméně 3 z nich by mohly ještě náležet k archaickým formám kalichovitých okrajů – u 2 je zeslabení hrdla vůči stejnoměrně silnému okraji jen nepatrné (*obr. 8: 20–21*) a 1 má charakteristicky prožlabeně formovanou vnější stranu okraje (*obr. 8: 25*). Zbývajících 4 kalichovité okraje lze přiřadit ke klasickým formám (*obr. 8: 22–24, 26*).

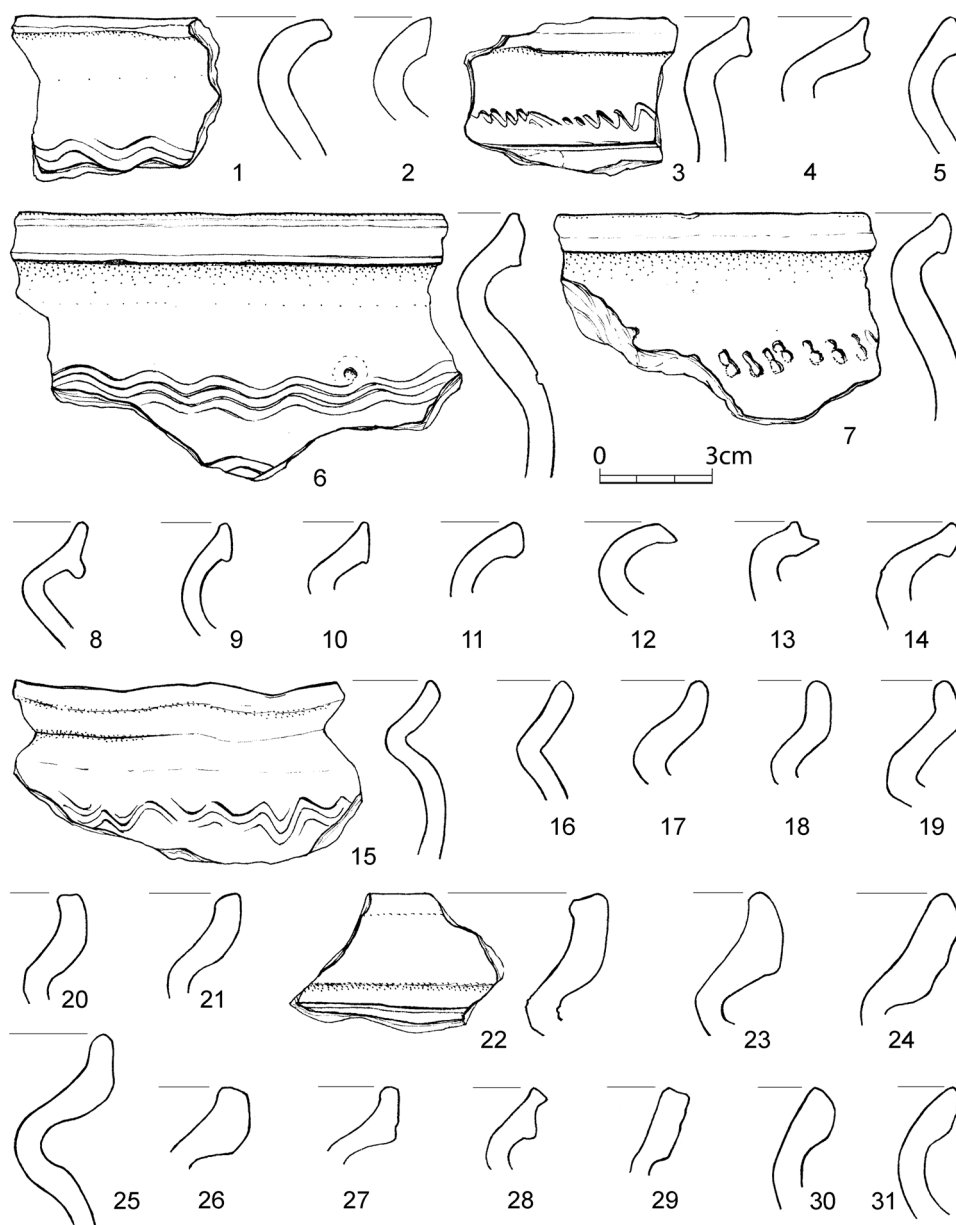
Okraje s okružím (C) vystupují společně s keramikou klasických variant kalichovitých okrajů a vzhledem k obdobným technologickým znakům i ke konkávní linii vnitřní strany okraje bývají mnohdy označovány jako deriváty kalichovitých okrajů. Jejich přítomnost zaznamenáváme např. v zánikovém horizontu 1. fáze opevnění ve Staré Boleslavi, resp. v depresi nad písčítým závalem zaneseného příkopu doprovázejícího dřevohliněnou hradbu mezi akropolí a předhradím (viz *Boháčová 2003*, *obr. 31c: 55–57, 85; 31d: 32, 34–36, 41, 43, 47–51*).

Ve výplni palisádového žlábků knížecího dvorce na budečské akropoli byly 2 okraje s okružím (4 %; *obr. 7: 14–15*). Ve vrstvě překrývající v jižní části akropole pod spodní úrovní kamenných pozůstatků sídlištní zástavby bezprostředně výplň zdvojeného palisádového žlábků byly 3 okraje s okružím (10 %; *obr. 8: 27–29*).

Archaicky zduřelé okraje (D) vystřídaly kalichovité okraje nejpozději v 2. pol. 11. století. Vyplyvá to z absolutně datované situace na Budči, kde v jižní části akropole byly do kamenných destrukcí mladohradištních sídlištních staveb (včetně obj. XXV) zapuštěny hroby náležející k pohřebišti založenému po zániku hradiště, z nichž jeden obsahoval ve funkci obolu mrtvých půldenár Bořivoje II., ražený v 1. desetiletí 12. století. Pohřbívalo-li se v těchto místech již na poč. 12. stol., pak zánik hradiště spadá do průběhu 2. pol. 11. stol. (*Bartošková 1999, 726–731*). S ohledem na skutečnost, že v kamenných destrukcích nejmladších sídlištních staveb se ve velkém počtu nacházela keramika s archaicky zduřelými okraji (což znamená, že byla užívána ještě v době sídlištní aktivity na hradišti), spadá její nástup nejpozději do 2. pol. 11. stol., vyloučit ovšem nelze ani dobu kolem poloviny 11. stol., případně i o něco dříve (*Bartošková 1999, 731–736*).

V posuzovaných dvou keramických souborech se vyskytuje jediný archaicky zduřelý okraj, a to ve výplni palisádového žlábků (*obr. 7: 17*), přičemž v stratigraficky následné poloze, související (po zániku palisádového ohrazení knížecího dvorce) se založením mladohradištní sídlištní zástavby, budované z velké části na kamenných podezdívkách, nebyl žádný archaicky zduřelý okraj zaznamenán.

Typově nezařazené okraje (E) jsou v posuzovaných souborech zastoupeny třemi střepy, které mají obdobnou profilaci okraje: vnitřní linie je na způsob jednoduchých okrajů vypouklá (konvexní) a vnější je esovitě profilovaná. Z výplně palisádového žlábků dvorce pochází jeden reprezentant (*obr. 7: 16*) a z vrstvy překrývající v jižní části akropole bezprostředně výplň zdvojeného palisádového žlábků pocházejí dva zástupci takto profilovaných okrajů (*obr. 8: 30–31*), přičemž jeden z nich (*obr. 8: 31*) by mohl být přiřazen i k jednoduchým okrajům varianty Ac (ukončených zaoblenou lištou, vytvořenou vytažením dolní hrany okraje).

Obr. 8. Budeč – akropole. Okraje nádob z bezprostředního nadloží zaniklého palisádového ohrazení knížecího dvorce, tj. z uloženin překrývajících v jižní části akropole pod spodní úroveň kamenných pozůstatků sídlištní zástavby výplň zdvojeného palisádového žlábků. Sektor C21: 3, 12, 15, 17–19, 23, 30 (př. č. 318/80); C1: 2, 13, 16, 26, 31 (př. č. 332/80, 384/80); C2: 1, 5, 8, 22, 27 (př. č. 380/80); C3: 4–6, 9–11, 14, 20–21, 24–25, 28–29 (př. č. 373/80, 401/80).

Fig. 8. Budeč – acropolis. Rims of vessels found in accumulation layer of defunct palisade enclosure of ducal curia, i.e. from the deposit layer covering the fill of the double trench left behind from the palisade in the southern part of the acropolis under the level of stone remains of settlement structures.

3.3. Archeologické datování zániku palisádového ohrazení knížecího dvorce

Archeologické datování zániku palisádového ohrazení knížecího dvorce opírám o srovnání keramiky, resp. zastoupených typů a variant okrajů z výplně žlábků a z jeho bezprostředního nadloží. Za výchozí pro chronologické hodnocení považuji keramický soubor, který pochází z vrstvy vyskytující se v jižní části akropole (v sektoru C1-3, C21) pod spodní úrovní kamenných pozůstatků sídlištní zástavby (zejména obj. XXV), kde bezprostředně překrývá výplň zdvojeného palisádového žlábků. Tato stratigrafická situace souvisí se založením sídlištní zástavby budované na kamenných podezdívkách po zániku palisádového ohrazení knížecího dvorce. Kamenné stavební konstrukce jsou již dokladem pokročilé raně středověké profánní architektury a stabilního uspořádání zástavby. Keramický soubor získaný z uvedené situace obsahuje 31 okrajů nádob (obr. 7), z nichž 14 je jednoduchých (45 %), 8 se řadí k archaickým formám kalichovitých okrajů (26 %) a 4 ke klasickým formám kalichovitých okrajů (13 %). Ze zbývajících 5 okrajů jsou 3 s okružím (10 %) a 2 jsou typově nezařazené (6 %). Podle procentuálního zastoupení jednotlivých typů okrajů, mezi nimiž výrazně převažují okraje datované do 1. pol. 10. stol. a menšinu tvoří okraje spadající do 2. pol. 10. stol. (viz kap. 3.2), lze vznik mladohradištní sídlištní zástavby, která v jižní části budečské akropole překryla jižní uzávěr zaniklého palisádového ohrazení knížecího dvorce, klást do průběhu 2. pol. 10. století. Vzhledem k tomu, že v analyzovaném souboru nemají klasické kalichovité okraje dominantní zastoupení, lze zvažovat již dobu po polovině 10. století. Zároveň poznamenávám, že mezi ostatními střepy z uvedené stratigrafické polohy nebyl registrován ani jeden s výzdobou nehtovitých vrypů, považovaných za znak pozdních variant keramiky kalichovitého typu okraje (Boháčová – Čiháková 1994, 177).

Mladohradištní sídlištní zástavba vznikla v době, kdy knížecí dvorec již neexistoval a po jeho ohrazení zůstal jen hlínou zanesený palisádový žlábek. Z výplně archeologicky zachyceného palisádového žlábků byl získán keramický soubor čítající 605 raně středověkých střepů (56 okrajů; 211 zdobených fragmentů z výdutě nádob – 60 % zdobených hřebenem, 40 % jednoduchým rydlem, přičemž žádný nebyl zdoben nehtovitými vrypky; 338 nezdobených zlomků – z nich 48 je ze dna nádob). Reprezentativní keramický vzorek (při akcentu na chronologickou výpověď) představují okraje nádob. Z prezentovaných 54 okrajů (obr. 6–7) je 37 jednoduchých (68 %), 9 se hlásí k archaickým formám kalichovitých okrajů (17 %), 4 ke klasickým formám kalichovitých okrajů (7 %) a 2 s okružím (4 %) lze označit za deriváty kalichovitých okrajů, zaznamenaných např. ve Staré Boleslavi v zánikovém horizontu 1. fáze opevnění a v kontextu výstavby celokamenné hradby (viz Boháčová 2003a, obr. 31c: 55, 85). Ze zbývajících 2 okrajů je 1 typově nezařazený (2 %) a 1 je archaicky zduřelý (2 %). S ohledem na výše zmíněnou stratigrafickou situaci, kde ve vrstvě, která překrývala výplň palisádového žlábků a souvisela po zániku knížecího dvorce s budováním mladohradištních sídlištních staveb s kamennými konstrukcemi, se žádný archaicky zduřelý okraj nevyskytoval, lze soudit, že jeho přítomnost ve výplni žlábků představuje druhotnou příměs. Procentuální zastoupení jednotlivých typů okrajů pak ukazuje, že pouze 11–13 % se hlásí do okruhu mladohradištní keramiky klasických kalichovitých okrajů, masově nastupujících v průběhu 2. třetiny 10. stol., a 85 % do okruhu středohradištní keramiky jednoduchých okrajů včetně nejstarších forem kalichovitě profilovaných okrajů, jejichž nástup je na základě dendrochronologických dat z Pražského hradu kladen do přelomu 1. a 2. třetiny 10. stol. (Boháčová

2008, 115). Z uvedeného vyplývá, že palisádový žlábek byl zanesen ještě před masovým nástupem keramiky klasických kalichovitých okrajů, tzn. nejpozději v průběhu 2. třetiny 10. století. Zanesení žlábků coby reliktu po zaniklém palisádovém ohrazení následovalo až po ukončení existence knížecího dvorce. Podle předloženého archeologického datování by tak konec knížecího dvorce mohl spadat již do počátečních let 2. třetiny 10. století.

4. Historický kontext zániku knížecího dvorce a dalších přelomových událostí na Budči

Archeologické datování zániku knížecího dvorce nejpozději do průběhu 2. třetiny 10. stol. řadí tuto událost do okruhu stejně datovaných archeologických situací, které vypovídají o výrazných změnách ve vývoji budečského hradu. Přelomovými událostmi, jež se na Budči podle nejnovějších poznatků odehrály v průběhu 2. třetiny 10. stol., jsou: 1. vypálení nejstarší raně středověké hradby akropole; 2. nepietní uložení několika desítek zmasakrovaných mužů do hromadného hrobu v jižním předpolí hradu; 3. zánik nejstaršího hřbitova u rotundy sv. Petra, kde byli pohřbíváni obyvatelé knížecího dvorce, v jehož areálu se rotunda s přílehlým pohřebištěm nacházela; 4. zánik knížecího dvorce; 5. nové opevnění akropole i předhradí; 6. začátek pohřbívání mimo rámec knížecího dvorce u nově vybudovaného kostela P. Marie.

1. Původní datování vzniku nejstarší raně středověké fortifikace, která v linii pravěké hradby opevnila vnitřní areál (akropoli) a znamenala vznik budečského hradiště, do přelomu 8./9. stol. a jejího zániku do přelomu 9./10. stol. (Šolle 1990, 149, 201; Váňa 1995, 9, 141–143), kdy hradba podle výzkumu Z. Váni 60 m severně od rotundy sv. Petra a Pavla zanikla požárem (Váňa 1989, 133–134), vedlo J. Slámu k historické interpretaci, že se Budeč stala přemyslovským objektem až po násilném ovládnutí knížetem Spytihněvem I. (období vlády: 895–915), který budečské hradiště, do té doby mocenské centrum sídelní oblasti na území dnešního Kladenska, začlenil do jím budované přemyslovské domény (Sláma 1995, 189; 1996, 7). Revize Šollova výzkumu vnitřního valu v prostoru u rotundy, kde náleзовá situace umožňovala v stratigrafických souvislostech řešit vzájemný vztah absolutně datované rotundy sv. Petra (do intervalu 895–915), okolního pohřebiště a vývojových fází vnitřního opevnění, však ukázala, že vznik nejstarší budečské hradby nutno klást až do poslední čtvrtiny 9. stol., tj. do začátku éry přemyslovské dynastie, a její násilný zánik do průběhu 2. třetiny 10. stol. (Bartošková 2003; 2004, 774–775, 782–786; 2010b).

2. S násilným zánikem nejstarší raně středověké fortifikace lze synchronizovat hromadný hrob 33–60 zmasakrovaných osob, objevený v jižním předpolí budečského hradiště, v poloze Na Týnici. S výjimkou tří ženských lebek patřily kosterní pozůstatky s bodnými a sečnými zraněními mužům ve věku 20–40 let. Hromadný hrob, jehož vznik je dáván do souvislosti s krvavou událostí na Budči, je především na základě osmi malých esovitých záušnic (Ø 12–16 mm; síla drátu 1,5 mm) na jedné z ženských lebek, nalezených spolu s dalšími osmi samostatnými lebkami v horní úrovni lidskými ostatky vyplněné jámy, a v provázanosti hromadného hrobu s následně založeným okolním pohřebištěm, které fungovalo nejpozději od poloviny 10. stol., datován přibližně do rozmezí konce 1. třetiny až poloviny 10. stol. (Štefan – Krutina 2009, 151–158, 191).

3. S násilným zánikem nejstarší raně středověké fortifikace časově souvisí i náhlé ukončení nejstaršího pohřbívání u rotundy sv. Petra, založené podle písemných pramenů 10. stol. knížetem Sptyihněvem I. Budečská rotunda, okolo níž se začalo krátce po jejím založení pohřbívát, je situovaná v severozápadním koutu knížecího dvorce ohrazeného palisádou, jehož zřizovatelem byl nejspíše také Sptyihněv I. Bohatství, které v některých hrobech na hřbitově u rotundy sv. Petra představují nalezené šperky (velkomoravského a povelkomoravského charakteru), je výmluvným svědectvím, že okolí kostela bylo jako místo posledního odpočinku vyhrazeno nejurozenější skupině obyvatel Budče. Pohřbívání u nejstaršího budečského kostela nemělo dlouhého trvání a náhle skončilo někdy v průběhu 2. třetiny 10. stol.⁶, kdy pohřebiště překryla nová fortifikace, představující 2. fázi vnitřního opevnění (Bartošková 2003; 2004). U rotundy sv. Petra se znovu začalo sporadicky pohřbívát až ve 12. stol., po zániku budečského hradu.

4. Zánik knížecího dvorce na Budči je na základě (v této studii provedené) kvantifikace a komparace keramiky z výplně žlábků po zaniklém palisádovém ohrazení a z jeho bezprostředního nadloží datován nejpozději do průběhu 2. třetiny 10. století.

5. Výstavba druhé fáze vnitřního opevnění byla původně kladena do přelomu 9. a 10. stol., do doby přibližně současně se stavbou rotundy sv. Petra (Šolle – Váňa 1983, 32; Šolle 1990, 149, 161–162, 201; Váňa 1995, 9, 143). Revizní analýza Šollovy terénní dokumentace a stratifikovaných archeologických nálezů z výzkumu vnitřního valu však ukázala, že na rozdíl od místa zkoumaného Z. Váňou (60 m severně od rotundy), kde v důsledku vypálení nejstarší raně středověké fortifikace musela být postavena zcela nová hradba (dvoudílné dřevohliněné konstrukce – v přední části s roštovým a v zadní s komorovým uspořádáním), v prostoru u rotundy nebyla nejstarší fortifikace zničena (snad z obavy před narušením posvátného místa?). Druhou stavební fázi vnitřního opevnění zde představuje komorová konstrukce přistavěná k původní (jednodílné) hradbě, která rozšířila fortifikaci směrem ke kostelu a zároveň překryla hroby nejstaršího hřbitova, založeného krátce po postavení rotundy sv. Petra a zaniklého podle hrobového inventáře někdy v průběhu 2. třetiny 10. stol. (Bartošková 2003, 198–214; 2004, 774–775, 782–786). Do 2. třetiny 10. stol. spadá na Budči obnova nejen vnitřního, ale i vnějšího opevnění. Druhá fáze vnějšího opevnění sestávala obdobně jako druhá fáze vnitřní hradby z dvoudílné, stupňovitě uspořádané dřevohliněné konstrukce v čele s kamennou plentou. Podle výzkumu v západní části předhradí, v poloze Na kašně, byla v době fungování 2. fáze vnějšího opevnění vybudována na troskách zaniklého nejstaršího osídlení nová sídlištní zástavba, která se zachovala ve formě destruovaných kamenných podezdívek nadzemních objektů a ve zkoumané poloze na předhradí představuje 2. sídlištní horizont. Jeho datování přibližně do 2. pol. 10. stol. s možností přesahu do 1. pol. 11. stol. vychází z aktuálního časového vymezení výskytu keramiky klasických variant kalichovitěho typu okraje, která toto závěrečné osídlení v západní části budečského předhradí provázela (Bartošková 2010a, 270–275). I na akropoli, kde jednotlivé sídlištní horizonty nebyly v průběhu výzkumu chronologicky uchopeny, jsou zachycené pozůstatky nadzemních staveb s kamennými konstrukcemi reziduem mladohradištní sídlištní zástavby, jež začala být budována v době, kdy budečskou akropoli ohrazovala 2. fáze vnitřního opevnění.

⁶ Jedním ze stratigraficky nejmladších pohřbů je hrob 73 s malými esovitými záušnicemi o průměru 13 mm a síle drátu 2,5 mm, jejichž nástup spadá nejpozději do 2. třetiny 10. stol. (k chronologii záušnic nejnověji Štefan 2010).

6. V době, kdy akropoli chránila druhá fáze vnitřního opevnění, byl na Budči postaven druhý kostel, který byl situován vně areálu knížecího dvorce a zasvěcen byl Panně Marii. Datování vzniku kostela se při absenci písemných zpráv z období raného středověku⁷ opírá výlučně o výsledky archeologického výzkumu (*Guth 1934; Šolle 1991*). Určující je časové zařazení okolních hrobů, z nichž jeden (A1/79), ležící v blízkosti apsidy při severní straně kostela⁸ a porušující starší hrob, obsahoval stříbrný denár Jindřicha I. Bavorského (948–955), nalezený u lebky dospělé osoby (*Guth 1934, 767–768, tab. XLV: 2*). Ať již ražbu mince a její uložení do hrobu dělil jakkoliv dlouhý interval (k tomu *Sommer 1978, 180–183*), z výbavy nejstarších hrobů, ležících v radiálním uspořádání těsně za apsidou a obsahujících malé esovitě záušnice o průměru 1,6 cm, usuzujeme na existenci kostela a přilehlého hřbitova nejpozději v 2. pol. 10. stol. (*Bartošková 2010b*). Hiát v pohřbívání u rotundy sv. Petra (přibližně mezi polovinou 10. a sklonkem 11. stol.) nepřímo naznačuje, že se mladší pohřbívání na akropoli přemístilo od rotundy k nově postavenému mariánskému kostelu. Spolu se zánikem knížecího dvorce to vypovídá o výrazných proměnách ve využívání budečského hradu.

Všechny výše uvedené přelomové události na Budči, archeologicky datované do průběhu 2. třetiny 10. stol., spadají do doby vlády Boleslava I. (935–972). Je nanejvýš pravděpodobné, že s Boleslavovou mocenskou politikou také souvisejí. Násilné ovládnutí budečského hradu lze spojovat s likvidací stoupenců zavražděného knížete Václava († 935), o čemž informují svatováclavské legendy, nejobširněji z nich *Legenda Christiani* (c. 8, 77). Lze totiž předpokládat, že Budeč byla jednou z důležitých opor zavražděného knížete a Boleslav potřeboval hned na počátku své bratrovraždou nabyté vlády zajistit si pevnou pozici v přemyslovském knížectví. Teprve pak mohl začít se začleňováním nepřemyslovských knížectví do struktury postupně budovaného státu s ústředím v Praze (*Sláma 1988; Třeštík 1997*). Spojení násilného dobytí Budče s mocenskou politikou Boleslava I. je nová historická interpretace⁹, která archeologická zjištění zasazuje do možného historického kontextu, a tím zároveň vede k možnému upřesnění archeologicky datovaných přelomových událostí na Budči, a to do začátku vlády Boleslava I. Archeologické datování do průběhu 2. třetiny 10. stol. se tak v linii uvedené historické interpretace může zúžit na konec r. 935 nebo těsně po něm.

Prameny

- Crescente fide*: Crescente fide. In: *Fontes rerum Bohemicarum I*, J. Emler ed., Pragae 1873, 183–190.
Druhá stsl. legenda: Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu. In: *Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile*, J. Vajs ed., Praha 1929, 84–124 (J. Vašica).
Gumpold: Vita Venceslai. In: *Fontes rerum Bohemicarum I*, J. Emler ed., Pragae 1873, 146–166.
Hájek z Libočan: Václava Hájka z Libočan Kronika česká II, V. Flajšhans ed., Praha 1923.
Legenda Christiani: Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svatě Ludmily. *Legenda Christiani. Vita et passio sancti Venceslai et sancte Ludmile ave eius*, J. Ludvíkovský ed., Praha 1978.

⁷ První písemná zmínka o kostelu P. Marie je až z r. 1541 (*Hájek z Libočan*, s. 2).

⁸ Hrob A1/79 byl stejně jako kostel orientován ve směru Z–V.

⁹ Hromadný hrob několika desítek zmasakrovaných mužů v poloze Na Týnici jako důsledek násilného vpádu na Budeč spojuje s Boleslavem I. také I. Štefan (*Štefan – Krutina 2009, 192–193*).

První stsl. legenda: První staroslověnská legenda o sv. Václavu. In: Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, J. Vajs ed., Praha 1929, 14–28 (N. J. Serebrjanskij), 36–43 (J. Vajs).

Literatura

- Bartošková, A. 1992:* Archeologický výzkum budečského předhradí v poloze Na kašně. První etapa hodnocení – Die archäologische Erforschung der Budečer Vorburg in der Lage „Na kašně“. Die erste Bewertungsetappe, *Archeologické rozhledy* 44, 431–452, 498–502.
- *1996:* Archäologische Ausgrabungen in Budeč und ihre Auswertung. In: Internationale Tagungen in Mikulčice 3. Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa – mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung, Brno, 173–187.
- *1997a:* Rekapitulace archeologického výzkumu Budče – Rekapitulation der archäologischen Untersuchung von Budeč, *Archeologické rozhledy* 49, 41–55.
- *1997b:* Keramický soubor z počátků raně středověkého osídlení budečského předhradí – Ein keramischer Komplex aus den Anfängen der frühmittelalterlichen Besiedlung der Vorburg von Budeč, *Památky archeologické* 88, 111–114.
- *1999:* Zánikový horizont budečské akropole. Ke chronologii raně středověké keramiky – Der Untergangshorizont des Akropolisburgwalls von Budeč. Zur Chronologie der frühmittelalterlichen Keramik, *Archeologické rozhledy* 51, 726–739.
- *2003:* Revizní analýza archeologické situace u rotundy sv. Petra a Pavla – Revisionsanalyse der archäologischen Situation bei der St.-Peter-und-Paul-Kirche in Budeč, *Památky archeologické* 94, 183–218.
- *2004:* K vývoji vnitřního opevnění na Budči – Zur Entwicklung der Innenbefestigung von Budeč, *Archeologické rozhledy* 56, 763–797.
- *2010a:* Raně středověké opevnění vnějšího areálu hradiště Budeč – Die frühmittelalterliche Befestigung des äusseren Areals der Burganlage Budeč, *Památky archeologické* 101, 243–282.
- *2010b:* Budeč – ein bedeutendes Machtzentrum des frühen böhmischen Staates, *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 38, 85–159.
- Bartošková, A. – Sláma, J. 1997:* Nové mincovní nálezy na Budči – Neue Münzfunde auf Budeč, *Numismatické listy* 52, 150–152.
- Bartošková, A. – Štefan, I. 2006:* Raně středověké hradiště Budeč – pramenná základna a bilance poznatků. K problematice funkcí centrální lokality – Der frühmittelalterliche Burgwall Budeč – Die Quellen und eine Bilanz der Erkenntnisse. Zur Problematik des Zentralortsfunktion, *Archeologické rozhledy* 58, 724–757.
- Boháčová, I. 2001:* Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy – Die Prager Burg und ihre ältesten Befestigungssysteme. In: *Mediaevalia archaeologica* 3. Pražský hrad a Malá Strana, Praha, 79–301.
- *2003a:* Opevnění – Fortifications. In: I. Boháčová ed., *Mediaevalia archaeologica* 5. Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Praha, 133–173.
- *2003b:* Keramika – Ceramics. In: I. Boháčová ed., *Mediaevalia archaeologica* 5. Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Praha, 393–458.
- *2008:* The archaeology of the dawn of Prague. In: Internationale Tagungen in Mikulčice 7. Burg – Vorburg – Suburbium. Zur Problematik der Nebenareale frühmittelalterlicher Zentren, Brno, 103–119.
- *v tisku:* Dřevěné konstrukce a využití dřeva v raně středověké opevněné centrální lokalitě. Příklady z Pražského hradu – Wooden structures and the use at an early medieval fortified central location. Examples from Prague Castle, *Památky archeologické* 102.
- Boháčová, I. – Čiháková, J. 1994:* Gegenwärtiger Stand des Entwicklungsschemas der Prager frühmittelalterlichen Keramik aus den ältesten Entwicklungsphasen der Prager Burg und ihrem Suburbium auf dem linken Moldau-Ufer. In: Internationale Tagungen in Mikulčice I. Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert, Brno, 173–179.
- Boháčová, I. – Herichová, I. 2008:* Raně středověký sídelní areál v západní části hradčanského ostrohu – The Early Medieval settlement area in the western part of the Hradčany promontory, *Archaeologica Pragensia* 19, 257–308.
- Čiháková, J. – Havrda, J. 2008:* Malá Strana v raném středověku. Stav výzkumu a rekapitulace poznání – Malá Strana (Lesser Town) in Prague in the Early Middle Ages. The current status of archaeological excavations, *Archeologické rozhledy* 60, 187–228.

- Čtverák, V. – Lutovský, M. 1999: Raně středověké hradiště v poloze „Hradišátko“ u Dolních Břežan, okr. Praha-západ, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 407–440.
- Guth, K. 1934: Praha, Budeč, Boleslav. In: Svatováclavský sborník I, Praha, 686–818.
- Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. *Præhistorica* 11. Praha.
- 1988: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu – Central Bohemia in the Early Middle Ages III. *Archeology and the beginnings of the Přemysl-dynasty state. Præhistorica* 14. Praha.
- 1995: Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století? – Die Slawniken – eine bedeutsame oder periphere Angelegenheit der böhmischen Geschichte des 10. Jahrhunderts?, *Archeologické rozhledy* 47, 182–224.
- 1996: Budeč v raném období českých dějin. In: *Posel z Budče* 10, Kladno, 4–9.
- Sommer, P. 1978: Archeologický výzkum budečského hradiště v letech 1929 a 1931 – Die archäologische Ausgrabung auf dem Burgwall Budeč in den Jahren 1929–1931, *Archeologické rozhledy* 30, 172–185, 240.
- Šolle, M. 1990: Rotunda sv. Petra a Pavla na Budči – Die Rotunde der hl. Peter und Paul auf Budeč, *Památky archeologické* 81, 140–207.
- 1991: Kostel P. Marie na Budči (okr. Kladno) podle archeologického výzkumu v letech 1975–1980 – Die Kirche der Jungfrau Maria in Budeč (Bez. Kladno). *Archäologische Forschung in den Jahren 1975–1980*, *Památky archeologické* 82, 231–265.
- Šolle, M. – Váňa, Z. 1983: Budeč, památník českého dávnověku. Kladno.
- Štefan, I. 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic – An Article on the Chronology and Informative Potential of S-Shaped Rings. In: *Studia mediaevalia Pragensia* 9, Praha, 171–205.
- Štefan, I. – Krutina, I. 2009: Raně středověké sídliště, hromadný hrob a pohřebiště na Budči (poloha Na Týnici). Ke vztahu archeologie a „událostní historie“ – The Early Medieval Settlement, Mass Grave and Burial grounds at Budeč (Na Týnici site). *Archaeological and „Event History“ Perspective*, *Památky archeologické* 100, 119–212.
- Třešník, D. 1997: Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935). Praha.
- Váňa, Z. 1989: Vnitřní opevnění přemyslovské Budče – Die innere Befestigung des přemyslidischen Budeč, *Památky archeologické* 80, 123–158.
- 1995: Přemyslovská Budeč. Archeologický výzkum hradiště v letech 1972–1986. Praha.
- Varadžin, L. 2010: K vývoji hradišť v jádru Čech se zřetelem k přemyslovské doméně (příspěvek do diskuse) – On the development of strongholds in the heart of Bohemia in regard to the Přemyslid domain, *Archeologické rozhledy* 62, 535–554.

The demise of the ducal curtis at Budeč

The Early Medieval fortified settlement of Budeč (Central Bohemia, Kladno district) falls under Bohemian sites whose significance is also reflected in modest written sources of the 10th century. The systematic excavations conducted in 1972–1990 by Prague's Institute of Archaeology presented important information on this significant stronghold of the oldest Přemyslids, linked with the onset of Christianisation and the formation of the Early Medieval Czech state. Under the leadership of Z. Váňa and M. Šolle, attention was mainly paid to the acropolis of the fortified settlement (in 1972–1986), where both Budeč churches are located (1. The standing Church of St. Peter and Paul, which features the original nave, where the construction of the Rotunda of St. Peter is mentioned in written sources from the turn of the 10th century, and which is the oldest preserved building monument in the Bohemian lands; 2. The preserved foundations of the Church of the Virgin Mary from the 2nd half of the 10th century; *fig. 1*). Archaeological excavations unearthed the remains of a palisade enclosure that fenced in approximately half a hectare of space in the south western part of the acropolis, which was interpreted as being a ducal curtis. This interpretation is based on the fact that the enclosed area incorporated the Rotunda of St. Peter (*fig. 2; 5*), which is repeatedly mentioned in the Legends of

St. Wenceslaus in relation to its founding by Duke Spytihněv I, who ruled in the years 895–915 (see *Sláma 1988*, 13). Due to the fact that the majority of the surface of the ducal curtis is covered by a modern period cemetery (*fig. 1–2*), only its eastern part was available for archaeological excavation. This part makes up approximately a third of the total area of the curtis and besides the uncovered course of the trench left behind by the palisade enclosure (*fig. 2–4*) it contained surprisingly modest remains of a settlement. Archaeological dating of the building of the palisade enclosure of the curtis does not provide much solid support; the palisade however did not disturb any older settlement structures.

The only possibility for dating the demise of the ducal curtis, or demise of its palisade enclosure, lies in the stratigraphic situation at the place where the fill of the remaining trench covered grave no. 234, a stratigraphically even older grave (*Váňa 1995*, 70), which contained a coin dated to the period of the ducal reign of Vratislaus II (1061–1085). This grave formed part of the burial grounds around the Church of the Virgin Mary, built approximately in the mid 10th century or the 2nd half of the 10th century (*Guth 1934*, 769; *Šolle 1991*, 237); thus, the palisade enclosure of the ducal curtis no longer existed at the latest around the middle of the 11th century. Support for the more precise dating of the demise of the palisade enclosure of the curtis can be found in the stratigraphic situation at its southern end, where the double palisade trench was covered by the remains of a settlement structure built on stone foundations, the best preserved of which is the stone layout of structure XXV (*fig. 3*). What can serve as an answer to the question of when this settlement complex covered the defunct palisade enclosure of the ducal curtis is the analysis of pottery found in the layer which immediately covered the fill of the palisade's trench underneath the bottom level of stone remains of the settlement structure. A comparison with the pottery assemblage uncovered from the fill along the entire length of the studied course of the palisade trench could then clarify the question of the demise of the ducal curtis' palisade enclosure.

Taking into consideration the fact that the observing of the rims is a determining factor for the chronological classification of Central Bohemian Early Medieval pottery, it has been decided to present the pottery from the fill of the palisade trench through all found fragments of vessel rims – this entails 54 rims, each of which come from a different vessel (*fig. 6–7*). Also the pottery from a layer covering the fill of the twin palisade trenches at the southern part of the acropolis below the bottom level of stone remains is presented in the same manner – this involves 31 rims, each of which represent a different vessel (*fig. 8*).

The point of departure for the chronological evaluation is regarded as being the pottery assemblage which comes from the level found in the southern part of the acropolis, below the bottom level of stone remains of the settlement structure, just above the fill of the double trench of the former palisade enclosure. This is a stratigraphic situation linked with the building of the settlement structure built (after the demise of the palisade enclosure) on stone foundations that in themselves form evidence of advanced Early Medieval profane architecture and of a stable structure layout. According to the percentual representation of individual rim types, significantly predominated by rims dated to the 1st half of the 10th century and where the minority lies in rims falling into the 2nd half of the 10th century, the establishment of the settlement structure, which covers the southern end of the defunct ducal curtis palisade enclosure at the southern part of the Budeč acropolis, can be dated to the course of the 2nd half of the 10th century. Due to the fact that the rims in the analysed assemblage that fall into the 2nd half of the 10th century are not represented to a large degree, the period after the mid 10th century can be considered.

The settlement structure was built at a time when the ducal curtis no longer existed and only a trench filled with soil remained after the demise of the palisade enclosure. The percentual representation of individual types of rims from the trench fill shows that 85 % fall into the group with simple rims, including the oldest forms of chalice-shaped rims, and a mere 11–13 % fall into the pottery group with classic chalice-shaped rims, widespread in the 2nd third of the 10th century. It stems from the above-mentioned that the palisade trench was filled still before the widespread onset of pottery with classic chalice-shaped rims. The filling of the trench as a kind of relict after the demise of the palisade enclosure took place when the ducal curtis no longer existed. Based on submitted archaeological

dating, the demise of the ducal curtis could thus have taken place in the early years of the 2nd third of the 10th century.

The archaeological dating of the demise of the ducal curtis into the course of the 2nd third of the 10th century at the latest ranks this event into the series of similarly dated archaeological findings that testify to major changes in the development of the Budeč stronghold. According to the latest information, important events that played out at Budeč during the 2nd third of the 10th century are as follows: 1. the burning down of the oldest Early Medieval fortification of the acropolis; 2. the impious burial of dozens of massacred men into a mass grave in the southern foregrounds of the stronghold; 3. the demise of the oldest cemetery at the Rotunda of St. Peter, where the residents of the ducal curtis were buried, in the grounds of which the rotunda with its adjacent burial grounds was located; 4. the demise of the ducal curtis; 5. new fortification of the acropolis and foregrounds; 6. commencement of burial outside of the ducal curtis area at the newly built Church of the Virgin Mary.

1. A revision of the excavation of the inner rampart at the rotunda, where the find situation allowed for stratigraphic resolving of the mutual relations of the absolutely dated Rotunda of St. Peter (into the interval between 895–915), the surrounding burial grounds and the development phase of the inner fortification, has shown that the oldest Budeč wall was built in the last quarter of the 9th century, i.e. at the beginning of the Přemyslid dynasty era, and its violent demise took place in the 2nd third of the 10th century (*Bartošková 2003; 2004, 774–775, 782–786; 2010b*).

2. The mass grave containing 33–60 massacred individuals, discovered in the southern foregrounds of the Budeč fortified settlement at the Na Týnici location, can be put down to the violent demise of the oldest Early Medieval fortification. With the exception of three female skulls, the bones with stab and cut wounds belonged to males aged 20–40 years. Based primarily on the discovery of eight small s-shaped temple rings (Ø 12–16 mm; wire diameter 1.5 mm) on one of the female skulls, the mass grave is dated to the period between the end of the 1st third of the 10th century to the mid 10th century; these were found together with a further eight separate skulls in the upper level with human remains in the pit fill and are linked to the mass grave with the ensuing establishment of the surrounding burial grounds that were used at the latest from the middle of the 10th century (*Štefan – Krutina 2009, 151–158, 191*).

3. The violent demise of the oldest Early Medieval fortification corresponds in terms of time with the abrupt termination of the oldest burials at the Rotunda of St. Peter, founded by Spytihněv I according to written sources from the 10th century. The area around the Budeč rotunda began to be used for burials shortly after its construction; this rotunda is situated in the north western corner of the palisade enclosure of the ducal curtis, whose founder more than likely also was Spytihněv I. Jewellery found in some graves at the cemetery at the Rotunda of St. Peter testifies to the fact that the area around the church was designated as the final resting place for the high ranking individuals of Budeč. Burials at the oldest Budeč church were short lived and this practice came to an abrupt end sometime during the 2nd third of the 10th century, when the grounds were covered by a new fortification, i.e. the 2nd phase of inner fortification (*Bartošková 2003; 2004*). Sporadic burials once again began to take place at the Rotunda of St. Peter only in the 12th century, after the demise of the Budeč stronghold.

4. Based on the quantification and comparison of the pottery from the fill of the trench remaining behind after the demise of the palisade enclosure, the demise of the ducal curtis at Budeč is archaeologically dated to the 2nd third of the 10th century at the latest.

5. The second construction phase of the inner fortification within the rotunda grounds consisted of a chamber-like construction built onto the original (one-part) wall, which extended the fortification towards the church and which covered the graves of the oldest cemetery founded shortly after the building of the Rotunda of St. Peter and which, according to grave inventory, became defunct sometime during the 2nd third of the 10th century (*Bartošková 2003, 198–214; 2004, 774–775, 782–786*). By the 2nd third of the 10th century Budeč saw the renewal not only of the inner fortification, but also the outer fortification. As in the second phase of the inner wall, the second phase of the outer fortification consisted of two-part, terraced wood and earth constructions at the front with a stone

divider. According to the survey at the western part of the foregrounds, at the Na kašně location, a new settlement structure was built on the remains of the defunct oldest settlement while the second phase of inner fortification was still in operation; this oldest settlement was preserved in the form of remains of stone foundations for above-ground structures, making up the second settlement horizon at the examined area at the foregrounds. The pottery dates it approximately to the 2nd half of the 10th century, possibly exceeding into the 1st half of the 11th century (*Bartošková 2010a*, 270–275). It appears that even at the acropolis, where individual settlement horizons were not chronologically captured during the excavations, remains are being captured of above-ground stone structures with a residue of Early Medieval settlement structures, which began to be built at a time when the Budeč acropolis was enclosed by the second phase of inner fortification.

6. At the time when the acropolis was protected by the second phase of inner fortification, the second church was built at Budeč, which was situated within the grounds of the ducal curtis and was devoted to the Virgin Mary. Due to the lack of written reports from the Early Medieval period, the origin of the church is dated solely based on the results of archaeological excavations (*Guth 1934*; *Šolle 1991*). The determining factor is the classification of the surrounding graves, one of which (A1/79) lies near the apse at the northern part of the church, disturbed an older grave, and contained a silver denar from the time of Henry I, Duke of Bavaria (948–955), found at the skull of an adult individual (*Guth 1934*, 767–768, tab. XLV: 2). Whatever the interval may have been between the minting of the coin and its deposit in the grave, we judge from the goods of the oldest graves located in a radial layout just behind the apse and those containing small s-shaped temple rings 1.6 cm in diameter, that the church and its adjacent cemetery existed at the latest in the 2nd half of the 10th century (*Bartošková 2010b*). The gap in the burials at the Rotunda of St. Peter (approximately between the mid 10th century and the end of the 11th century) indicates that the later burials at the acropolis were relocated from the rotunda to the newly-built Marian Church. Together with the demise of the ducal curtis, it is testament to the transformations that took place while the Budeč stronghold was being used.

All of the above stated events that took place at Budeč, archeologically dated to the 2nd third of the 10th century, fall historically into the period of the reign of Boleslaus I, Duke of Bohemia (935–972). It is likely that they are also linked to Boleslaus' power politics. The violent domination of the Budeč stronghold can be linked to Boleslaus' disposal of supporters of the murdered Wenceslaus I, Duke of Bohemia († 935), an event captured in the Legends of St. Wenceslaus, the most elaborate of which was the *Legenda Christiani* (c. 8, 77). It can therefore be assumed that Budeč (a site where, according to the Legends of St. Wenceslaus, the young Wenceslaus stayed and received basic education) was an important place of support for the duke before his murder, and Boleslaus needed to, at the beginning of his reign achieved by fratricide, secure a solid position of power for himself in his own Přemyslid principality in Central Bohemia. Only then could he begin to incorporate non-Přemyslid principalities into the structure of a regularly established state with Prague as its centre of power. The connection between the violent capturing of Budeč and the power politics of Boleslaus I is a new historical interpretation which archaeological findings place into a possible historical context and thus at the same time this leads to the possible elaboration of the archaeologically dated events at Budeč, i.e. the start of the reign of Boleslaus I. The archaeological dating into the 2nd third of the 10th century can thus, in this line of historical interpretation, be narrowed down to the period just after the year 935.

English by Zuzana Maritz